

О. Савченко,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВИХОВНИЙ ВПЛИВ» ТА «СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА» В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ефективність практичного застосування норм права, у тому числі кримінально-виконавчого, залежить від єдиного розуміння та використання термінології для регулювання суспільних відносин. Особливо, коли мова йде про ефективність виконання покарання та досягнення виправлення засудженого. В.М. Трубников наголошує: «Виправлення осіб, позбавлених волі, за своєю суттю є надзвичайно складною та пріоритетною проблемою, яка нині стоїть перед Українською державою у сфері протидії злочинності» [1, с. 162]. Проте така єдність відсутня у використанні термінів «виховний вплив на засуджених до позбавлення волі», «виховні заходи», «соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі» в кримінально-виконавчому законодавстві України.

Заходам впливу на засуджених як на теоретичному, так і на практичному рівнях присвятили низку праць такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Г.А. Аванесов, Л.В. Багрій-Шахматов, В.А. Бадира, О.І. Бажанов, І.Г. Богатирьов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, І.І. Карпець, А.В. Кирилюк, В.В. Коваленко, О.Г. Колб, В.О. Корчинський, М.П. Мелентьев, В.О. Меркулова, О.С. Міхлін, О.О. Наташев, О.І. Осауленко, О.Л. Ременсон, З.М. Сайфутдінов, І.А. Сперанський, А.Х. Степанюк, М.О. Стручков, Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубников, Б.С. Утевський, С.Я. Фаренюк, С.В. Царюк, І.В. Шмаров та інші. Вони здійснили вагомий внесок

у розв'язання проблем пенітенціарної теорії й практики, проте нині недостатньо розробленими залишаються проблеми визначення поняття «виховний вплив на засуджених» та місця соціально-виховної роботи в системі заходів виховного впливу.

Мета статті полягає в дослідженні співвідношення понять «виховний вплив на засуджених до позбавлення волі» та «соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі» в кримінально-виконавчому законодавстві України. Результатом стала констатація факту відсутності єдності в розумінні й використанні цих термінів.

У главі 19 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), що має назву «Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі», законодавець до заходів виховного впливу відносить соціально-виховну роботу із засудженими, загальноосвітнє й професійно-технічне навчання, самодіяльні організації, богослужіння й релігійні обряди, вільний час засуджених, заходи заохочення та стягнення [2].

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.2003 р. № 275 (далі – Правила), взагалі не містять терміна «виховний вплив на засуджених». Натомість заходи виховного впливу об'єднані під назвою «Деякі питання організації проведення соціально-виховної роботи із засудженими» (розділ XV)

турних та інших організацій, громадян, самодіяльних організацій засуджених, які формують їх правослужняну поведінку на основі соціально-педагогічної системи, що забезпечує виправлення моральним, правовим, трудовим, фізичним та іншими напрямками виховного впливу, підвищення освітнього й культурного рівня засуджених [12, с. 76; 13, с. 15]. Законодавче визначення соціально-виховної роботи із засудженими закріплене в ч. 1 ст. 123 КВК України. Остання, на думку законодавця, являє собою цілеспрямовану діяльність персоналу органів та установ виконання покарання та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення й ресоціалізації засуджених. Як бачимо, кримінально-виконавче право, порівняно з педагогікою та психологією, дещо розширює суб'єктний склад соціально-виховної роботи.

Отже, підсумовуючи сказане, можна зробити такі висновки. У теорії та практиці пенітенціарної педагогіки та психології, кримінально-виконавчого права виховний вплив на засуджених і соціально-виховна робота із засудженими об'єднані єдиною метою – виправленням та ресоціалізацією останніх. Відмінність між ними полягає в тому, що виховний вплив із позицій пенітенціарної науки – це вся сукупність неоднорідних заходів, спрямованих на досягнення мети виконання покарання, а соціально-виховна робота із засудженими – це «професійна діяльність вихователя» [14, с. 513]. Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства заходи виховного впливу здійснюють не лише вихователі, а й учителі (навчання), представники релігійних конфесій (богослужіння та релігійні обряди), начальник колонії або особа, яка виконує його обов'язки (заходи заохочення та стягнення).

Одним із заходів виховного впливу є соціально-виховна робота із засудженими. Основна відмінність соціально-виховної роботи від інших заходів виховного впливу полягає в тому, що вона безпосередньо спрямована на виправ-

лення й ресоціалізацію засуджених. Іншими заходами виховного впливу ця мета досягається опосередковано: навчанням – через отримання нових знань; самодіяльними організаціями – через розвиток корисної ініціативи, соціальної активності, здорові міжособистісні взаємовідносини (ч. 1 ст. 127 КВК України) тощо.

Отже, поняття «виховний вплив на засуджених» є більш широким, ніж поняття «соціально-виховна робота із засудженими», та охоплює останню. Соціально-виховна робота із засудженими є одним із заходів виховного впливу на них, що й закріплене в КВК України. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань підмінюють ці поняття, що ускладнює їх теоретичне розуміння та практичну реалізацію. Розділ XV Правил потребує змін для приведення термінології у відповідність до КВК України, оскільки положення підзаконного нормативного акта не можуть суперечити положенням закону. Взагалі правильне й точне визначення головних понять та інститутів у юридичних науках, у тому числі й у кримінальному та кримінально-виконавчому праві, має особливо велике значення. Від цього, як свого часу відзначив А.А. Піонтковський, залежить не лише якість розробки всієї галузі, а й процес застосування чинних правових норм на практиці [15, с. 36].

Ключові слова: виховний вплив на засуджених, соціально-виховна робота із засудженими, виховні заходи, заходи виправного впливу, виправлення засуджених.

Статтю присвячено дослідженню співвідношення понять «виховний вплив» та «соціально-виховна робота» в кримінально-виконавчому законодавстві України.

Статья посвящена исследованию соотношения понятий «воспитательное воздействие» и «социально-воспитательная работа» в уголовно-исполнительном законодательстве Украины.

The article is devoted to the investigation the relation between such concepts as “educational influence” and “social and educational work” in the penal legislation of Ukraine.

Література

1. Трубников В.М. Проблеми соціальної адаптації звільнених від покарання в зарубіжних країнах / В.М. Трубников // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1997. – № 2. – С. 161–170.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print1401783045864631>.
3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.2003 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03/print1401783045864631>.
4. Тлумачний словник сучасної української мови : [понад 1 250 статей (близько 40 000 слів)] / за ред. В.С. Калашника. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : Прапор, 2005. – 992 с.
5. Стрельцов Є.Л. Заходи кримінально-правового впливу в умовах трансформації держава і права / Є.Л. Стрельцов // Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 07.02.2014 р.) / [В.Д. Берназ, Є.Л. Стрельцов, Н.А. Орловська] ; відп. ред. С.В. Ківалов. – Одеса : ВД «Гельветика», 2014. – 216 с.
6. Тлумачний словник сучасної української мови / [Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Понамаренко] ; за ред. В.С. Калашника. – Х. : Балкао-книга, 2009. – 960 с.
7. Педагогічна психологія : [навч.-метод. посібник] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://subject.com.ua/psychology/pedagog_psychology/41.html.
8. Маленкова Л.И. Теория и методика воспитания : [учебник] / Л.И. Маленкова. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 480 с.
9. Кримінально-виконавче право України : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [В.М. Трубников, В.М. Харченко, О.В. Лисойд, Л.П. Оніка, А.Х. Степанюк] ; за ред. В.М. Трубникова. – Х. : Право, 2001. – 384 с.
10. Гликман И.З. Теория и методика воспитания : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед.] / И.З. Гликман. – М. : Владос-Пресс, 2002. – 176 с.
11. Социология: энциклопедия / сост. : А.А. Грицанова и др. – Минск : Книжный дом, 2003. – 1312 с.
12. Ветошкин С.А. Пенитенциарная педагогика в теории и практике : [монография] / С.А. Ветошкин. – М. : Издательство МГСУ «Союз», 2001. – 240 с.
13. Исаева С.Н. К вопросу о нравственном воспитании осужденных к лишению свободы / С.Н. Исаева // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2006. – № 4. – С. 14–16.
14. Дмитриев Ю.А. Пенитенциарная психология : [учебник] / Ю.А. Дмитриев, Б.Б. Казак. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. – 681 с.
15. Пионтковский А.А. К методологии изучения действующего права / А.А. Пионтковский // Ученые записки ВИЮН. – Вып. IV. – М., 1946. – С. 36–38.